

Cervantes și „Cavalerul Tristei Figuri”

Prof. univ. dr. *Raisa RADU*

**Miguel de Cervantes Saavedra
(1547-1616)**

De 400 de ani din 1605, romanul „Don Quijote” hălăduiește prin lume, fiind citit și receptat în moduri diferite, în funcție de cultura, preocupările și puterea de înțelegere ale fiecăruia.

Desigur, sunt mai multe niveluri de receptare a romanului „Don Quijote”. O primă receptare, superficială, este aceea a năzbâtiilor lui Don Quijote. Filmele de animație exploatează doar acest aspect. Este regretabil, deoarece nu mulți tineri se încumetă să citească un roman voluminos precum „Don Quijote” și rămân doar cu această primă impresie. Nici filmele cu actori nu depășesc acest nivel. La fel se întâmplă și în piesa „Omul din La Mancha” (dramatizarea romanului), cu singura

inovație – glisarea continuă a personajului principal de la Don Quijote la Cervantes și invers. Este adevărat că un titlu sau o piesă de teatru nu pot prezenta profunđa înțelepciune și vasta cultură ale lui Don Quijote. Ele mizează pe elementele de spectacol, de teatralitate.

Nu cred că Don Quijote era schizofrenic, cum susțin unii. Don Quijote a fost un om obișnuit, un om normal până când a început lectura romanelor cavalecești. Înainte de moarte și-a revenit. Schizofrenia se declanșează la o vârstă fragedă și este incurabilă. Don Quijote avea, probabil, un delir de imaginație. Folosind ca model romanele cavalecești, și-a făurit o lume a sa pe care o credea „reală”. Când realitatea autentică evidenția falsitatea celei imaginare, Don Quijote găsea, imediat, explicația – magul care-l persecuta îi juca feste. Când delirul înceta, Don Quijote vedea realitatea așa cum era, avea o conversație ce vădea o cultură impresionantă, exprimată într-o vorbire aleasă. Probabil, cei care-l cred nebun pe Don Quijote se folosesc de afirmația lui Cervantes: „din prea mult citit și din prea puțin dormit, i se uscară creierii, încât își pierdea mințile” (I, p. 32)*.

Nu de năzdrăvăniile lui Don Quijote, deși pline de farmec, mă voi ocupa.

În acest roman, Cervantes prezintă un adevărat program literar: valorificarea creației anterioare, referiri critice la operele confrăților, rolul literaturii, receptarea diferențiată a acesteia, binefacerile lecturii.

În „Prologul romanului”, Cervantes se pronunță, cu ironie, la adresa celor care-și încarcă scrierile beletristice cu citate din operele filosofilor, doar pentru a-și evidenția erudiția. El arată că romanul său este „fără de adnotări pe margine și fără comentarii la sfârșitul cărții, cum văd că sunt alcătuite altele, chiar dacă-s cărți de povești, mirene, da-s burdușite până-n gât cu sentințe din Aristotel, din Platon și din toată liota filosofilor” (I, p, 7).

Discuția cu un prieten imaginar ne lămurește obiectivul cărții. Scrisul dumitale, spune prietenul, țintește „să ruineze autoritatea pe care o au în lume și trecerea de care se bucură în ochii mulțimii cărțile de cavalerie” (I, p. 14).

După lecturi îndelungate a romanelor cavalecești, Don Quijote se hotărî „să se facă nici mai mult, nici mai puțin decât cavaler rătăcitor ... și să-și câștige renume și glorie eternă” (I, p. 33-34). Într-adevăr, și le-a câștigat, dar în alt fel. Consider că este personajul cel mai original al celui mai strălucit roman pseudocavaleresc.

Don Quijote se gândea că odată, cândva, într-o epocă viitoare, va vedea lumina tiparului „istoria adevărată” a faimoaselor sale isprăvi. Își imaginează o

frază de început care imită limbajul romanului cavaleresc. Într-o invocație către scriitor, pe care-l numește „cărturar-vraci”, îi atrage atenția să nu-l uite pe bunul său Rocinante (care este de genul masculin), „tovarăș nedespărțit al tuturor călătoriilor și urcușurilor” (I, p. 40) sale.

De ce fantezia lui Don Quijote a creat o lume miraculoasă? Ce-i putea oferi satul natal lui Don Quijote, un om cultivat, cu o stare materială bună, fără obligații de familie? Nimic! Singura salvare era lectura cărților. Care? Romanul cavaleresc, atât de răspândit în epocă. Și când devine cavaler rătăcitor, de câte ori se afla într-o situație dificilă, fără ieșire, recurgea la „leacul lui obișnuit”, acela „de a se purta cu gândul la vreo ispravă din cărțile sale” (I, p. 67)

Oare noi, în vremuri de restriște, nu ne refugiem în literatură?

Romanul este o frescă a Spaniei sfârșitului secolului al XVI-lea și începutului secolului al XVII-lea. Se află, în roman, referiri la viața economică, la structura socială, la organizarea politică, la activitatea culturală. Este elogiată vârsta de aur a omenirii. Cervantes idealizează relațiile dintre oamenii din acea perioadă, relații care se caracterizau prin prietenie, împăcare, bună învoire. Veacul său este considerat vrednic de dispreț. Foarte des, Cervantes folosește expresia „vremurile ticăloase în care trăim”.

Ideile autorului sunt exprimate nu numai de Don Quijote, ci și de alte personaje: licențiați, bacalaureați, canonici, oameni simpli.

Discuția despre valoare și nonvaloare în literatura despre cavaleri se poartă în multe locuri din roman. O primă discuție este prilejuită de acțiunea apropiatilor lui Don Quijote de a-l îndepărta de cărți. Când preotul și bărbierul s-au apucat să pună rânduială în cărțile lui Don Quijote, chelăreasa și nepoata erau de părere că toate trebuie arse. Preotul, care era licențiat al universității, își propusese să ia cărțile una câte una „fiindcă se putea întâmpla să se fi aflat printre ele vreunele care să nu merite să fie osândite la rug” (I, p. 75).

Prima carte ce-i cade în mână preotului este Amadis de Gaula. El consideră că trebuie trimisă, rapid, la rug, deoarece este „cel dintâi roman cavaleresc” care s-a tipărit în Spania și care a servit ca model și celorlalte. Bărbierul îl temperează, afirmând că a auzit că este „cea mai bună dintre toate cărțile de soiul acesta, câte au fost vreodată scornite” (I, p. 76), așa că trebuie iertată ca una ce este unică în felul ei.

Operațiunea continuă. Pentru că timpul este scurt, iar cărțile multe, preotul propune ca unele să fie depozitate pentru a fi cercetate mai târziu. Este un lucru

bun faptul că nu se pronunță până nu cunoaște valoarea cărților. Este cruțată de la rug cartea „Tirante cel Alb”, deoarece este prima parodie a romanului cavaleresc medieval.

Toată această activitate de valorificare este însoțită de sentințe, dar și de multă ironie. Trebuie să cunoști valoarea cărților pentru a fi sigur că Miguel de Cervantes vorbește serios sau persiflator despre ele.

Sunt triate și romanele pastorale, printre ele și „Galatea” de Cervantes. Apare aici o autoapreciere. Preotul afirmă: „Cartea lui arată un sâmbure de talent; cată el să schimbe câte ceva pe lume, dar n-ajunge la nici un capăt. Trebuie să așteptăm partea a doua, pe care ne-o făgăduiește; poate că, îmbunătățindu-se, va merita întru totul mila ce nu i se face acum și până când se va putea vedea cum stau lucrurile, pune-o la popreală” (I, p. 88).

Deși preotul consideră că romanele pastorale nu sunt tot atât de dăunătoare ca acelea cavalerești, totuși multe din cele din prima categorie sunt sortite focului.

Pentru că obosise de atâtea verificări, preotul porunci chelăresei să fie arse toate cărțile cu toptanul, fără a mai fi cercetate. Chelăreasa făcu întocmai, „așa că trebuie să fi ars și cele ce meritau să rămână în arhiva nepieritoare” (I, p. 92). Cervantes condamnă lenea cenzorului din cauza căruia și cărțile valoroase pot fi proscrise.

Cervantes se manifestă ca un veritabil critic literar, prezentând nu numai aspectele negative ale romanelor cavalerești care nu aveau valoare estetică sau educativă, ci și meritele unora de bună calitate. În romanele cavalerești valoroase se observă măiestria scriitorului deoarece acest gen de literatură dă „condeiului câmp larg, pe care să poată goni fără piedici” (II, p. 331). Dacă este scris „într-un stil curgător, vădind ingeniozitate în născocire și scoțând tot ce se poate scoate din viața adevărată, romanul cavaleresc ... poate să atingă ținta cea mai nobilă pe care o poate râvni scrisul și anume, de a povățui și a desfăta totodată” (II, p. 333).

Cervantes exprimă, prin intermediul preotului, ideea că poate va veni o vreme când va putea împărtăși cuiva ce trebuie să cuprindă un roman cavaleresc pentru a fi reușit. Într-adevăr, ultima sa carte „Persiles și Sigismunda” este un roman cavaleresc. A apărut, postum, în 1617.

Pentru a-și satisface patima cititului, Don Quijote își vindea părți din moșie și-și cumpăra cărți. Aceasta denotă că prețul cărților era destul de mare.

Batjocoritor, Cervantes ne informează că Don Quijote îl aprecia, în mod deosebit, pe Feliciano de Silva ale cărui afirmații i se păreau adevărate perle. Iată

una din ele: „Rațiunile iraționalelor chemări la uzul rațiunii, din care zilnic îmi faceți rațiunii mele rație, îmi anemiează în așa măsură rațiunea, încât am rațiuni de a mă plânge de frumusețea domniei – voastre” (I, pp. 29-30). Acest autor a inițiat, în secolul al XVI-lea, în Spania, o adevărată industrie a romanelor cavalerești. Există un public, altfel nu ar fi fost scrise și tipărite. Astăzi, există un public al telenovelelor, altfel nu s-ar produce.

Cervantes își exprimă concepția estetică și cu privire la piesele de teatru ce se scriau și se jucau în vremea sa. Autorii și directorii de teatru făceau concesii publicului, scriind și prezentând piese cu subiecte facile, de un gust îndoielnic. Piesele scrise după cerințele artei nu erau înțelese decât de un număr restrâns de rafinați. Actorii doreau să joace piesele ce plăceau celor mulți pentru a-și asigura „câștigarea pâinii”.

Cervantes scoate în evidență rolul repertoriului în educarea gustului publicului. „Nu-i vina vulgului care cere nerozii, ci a celor care nu se pricep să pună în scenă altceva” (II, p. 336). Când au fost jucate trei piese de valoare scrise de Leonardo de Argensola, acestea „bucură și ținură cu sufletul la gură pe toți câți le auziră, fie ei din prostime ori învățați, atât oameni de rând cât și aleși, aducând mai mulți bani actorilor, ele trei singure, decât treizeci dintre cele mai bune ce s-au jucat de atunci încoace” (II, p. 336).

Evidențiind rolul teatrului în societate Cervantes arată că acesta trebuie să ofere publicului „zăbava desfătătoare a unui răstimp de cuviincioasă destindere, distrăgându-l în același timp de la plictisul și proasta stare ce ia naștere din trândăvie” (II, p. 339). El pledează pentru piesele de bună calitate pentru că „după ce ai văzut o piesă artistic compusă și bine gândită, pleci de la teatru înveselit de glume, instruit de adevăruri, uimit de întâmplări, înțelepțit de vorbele cu șart (tâlc), știind să întâmpini intrigile și înnobilit la suflet de pilde, urând viciul și îndrăgind virtutea, pentru că toate aceste simțăminte trebuie să le deștepte o bună piesă de teatru în sufletul celui ce ia parte la spectacol, oricât de bătăran și necioplit ar fi.” (II, p. 339).

Deoarece piesele de teatru au devenit marfă, ele sunt scrise după „tiparul la modă”, tocmai pentru a fi vândute. Cervantes face aluzie la rivalul său, Lope de Vega, care a scris 1500 de piese. Unele din comediile acestuia sunt scrise „cu atâta duh și har, cu un vers atât de elegant și cu sentințe atât de grave ... cu atâta elocvență și cu un stil atât de nobil, încât s-a umplut lumea de faima numelui său”

(II, p. 340). Totuși vrând să fie pe gustul comedianților nu toate au o valoare artistică deosebită.

Cervantes sugerează înființarea, la curtea regelui, a unui fel de cenzură estetică practică de un om priceput și înțelept care ar trebui „să cerceteze toate piesele de teatru până a nu apuca să fie jucate” (II, p. 341). Știind acest lucru, creatorii ar da dovadă de autoexigență. În felul acesta s-ar scrie piese bune și „s-ar atinge în chip fericit ținta urmărită prin ele: atât desfătarea poporului, cât și buna părere a oamenilor de litere din Spania” (II, p. 341).

Cervantes ne oferă informații despre știutorii de carte din rândul oamenilor simpli. Hangiul la care poposesc Don Quijote și însoțitorii săi susține că nu există pe lume „mai desfătătoare zăbavă” decât lectura. În vremea secerișului, spune el, în rândul secerătorilor se află și câte un știutor de carte. În pauză, stau cu toții în jurul acestuia și ascultă ce le citește. Dar fiecare receptează, în mod diferit, lectura. Hangiului îi plac luptele cavalerilor. Slujnica este impresionată de suspinele cavalerilor, când aceștia se află departe de domnițele lor. Fetei hangiului nu-i plac mofturile unor domnițe care-i fac să sufere pe cavaleri. Hangița este bucuroasă din alte motive. Când hangiul ascultă lecturile, este atât de furat de povestire, încât se desprinde de lucrurile din jur și nu-i mai face observație pentru neregulile din gospodărie.

De multe ori, cei care stau de vorbă cu Don Quijote despre diferite probleme sunt uimiți de înțelepciunea și cultura acestuia. Un personaj se exprimă: „dacă stai cu dânsul de vorbă despre alte lucruri, vorbește cu foarte mult bun simț și arată că are judecată limpede și că-i un om cu scaun la cap, în așa fel încât, afară de prilejurile când vine vorba de isprăvile lui cavalești, nu s-ar găsi nimeni care să-l socotească decât ca pe un om foarte cu minte” (II, p. 60).

Don Quijote se antrenează într-o discuție despre superioritatea artei mânăirii armelor. El susține că țelul spre care tind armele este pacea, „cel mai mare bine pe care și-l pot dori oamenii în viața asta” (II, p. 183). Adept al formulei din timpul Romei antice „dacă vrei pacea, pregătește războiul”, Don Quijote afirmă că „scopul războiului este pacea” (II, p. 184). Ca mânăitor al armelor, Don Quijote susține ideea superiorității armelor asupra literelor. Literale, spune Don Quijote, au ca scop crearea unor legi bune și urmărirea aplicării lor. Cărturarii susțin că, fără ei, n-ar fi nici oștire, „căci războiul își are legile lui și este supus acestor legi, iar legile cad în puterea literelor și a oamenilor de litere. Armele răspund că „legile n-ar mai putea exista fără ele, căci statele se apără cu armele, cu armele se păstrează

domeniile, se păzesc cetățile, se curăță drumurile de tâlhari și mările de pirați.” (II, p. 187-188).

Ca fost luptător în bătălia de la Lepanto, unde a fost și rănit, Cervantes laudă, prin intermediul lui Don Quijote, armele, dar mă îndoiesc că acceptă, într-adevăr, superioritatea artei armelor în fața celorlalte arte. De fapt, nu totdeauna, personajele sunt porte - parole-ul autorului.

Don Quijote își exprimă părerea și despre comedia care aduce un mare bine comunității, deoarece îi așează, în permanență, o oglindă în față. Precum în comedie, așa se întâmplă și în lume „unde unii fac pe împărații, alții pe episcopii și se-nchipuie, în sfârșit, toate rolurile câte pot să intre într-o comedie” (III, p. 130). Abia la mijlocul secolului al XX-lea, R. Linton introduce, în sociologie, conceptul de rol. Iată-l folosit de Cervantes, avant la lettre.

Erudiția lui Don Quijote iese în evidență și atunci când tratează problema stratificării sociale, precum și a măririi și decăderii popoarelor. El arată că sunt patru categorii de neamuri: „unii care au început de jos și s-au tot întins și s-au tot umflat, de-au ajuns până la cea mai înaltă mărire; alții care au purces de la mare și și-au păstrat, și-și mai păstrează încă, și-și păzesc felul lor de la-nceput; iarăși alții, care deși au început și ei de la mare, au sfârșit doar într-un vârful, asemenea unei piramide, fiindcă și-au tot micșorat și cheltuit mărirea de unde-au plecat până au ajuns să se oprească la foarte puțin, așa cât arată și vârful piramidei, care, față de piciorul sau poala ei, e mai mic; alții, în sfârșit – și aceștia sunt cei mai mulți – nici n-au avut un început prielnic și nici n-au apucat pe o cale înțeleaptă, mulțumindu-se, astfel să rămână până la urmă fără nici un nume mare așa cum este neamul oamenilor de rând și obișnuiți.” (III, p. 75-76).

În prima categorie, Don Quijote include puterea osmanlâilor care au pornit de la un simplu păstor, iar în timpul lui Cervantes aveau o mare influență. În a doua categorie, sunt menționați acei monarhi ereditari care stau liniștiți în hotarele lor și nu urmăresc mărirea teritoriilor, dar nici nu permit micșorarea lor. În a treia categorie, sunt amintiți faraonii și cezarii despre care nu se poate spune că ar mai avea vreun urmaș. La adresa oamenilor simpli, care formează a patra categorie, Don Quijote nu are cuvinte prea măgulitoare.

Sancho Panza, „rătăcitorul” scutier al cavalerului rătăcitor, cum îl numește Cervantes, este un țăran, om vrednic de toată cinstea, dar cam sărac cu duhul” (I, p. 94). Deși nu a citit, este vrăjbit de cele povestite de Don Quijote despre cavalerii rătăcitori și scutierii lor. Nu spiritul de aventură îl mână pe drumurile

Spaniei, alături de Don Quijote, ci promisa răsplată de a ajunge guvernator al unei insule. La Sancho Panza alternează momentele în care se află sub influența bunului simț cu acelea în care este victima fantasmelor lui Don Quijote. De multe ori se îndoiește de spusele lui Don Quijote. Dar, așa cum stăpânul are ca idee fixă cavaleria rătăcitoare, scutierul este obsedat de posibilitatea de a deveni guvernator al unei insule.

Sancho Panza devine scutier la începutul celei de a doua călătorii a lui Don Quijote. El îi atrage atenția stăpânului său că, pe drumuri, nu umblă cavaleri împlătoși, ci doar cărăuși și catârgii. Mai târziu, când Don Quijote le povestea interlocutorilor săi despre originea nobilă a Dulcineei del Toloso de la Mancha, singurul care credea că „toate câte le îndrugă stăpânul său erau adevărul adevărat” (I, p. 158) era Sancho Panza.

Întâmplările nefericite prin care trec îl determină pe Sancho Panza să afirme că „un cavaler rătăcitor e ceva care din două una: ori iese *ciomăgit*, ori iese *împărățit*; azi e cea mai nefericită ființă de pe lume și cea mai nevoiașă, iar mâine poate avea două – trei coroane regale de dat la scutieri, cu tot cu regatele lor” (I, p. 189). Aceeași obsesie a stăpânirii unui regat îi este imbold spre acțiune lui Sancho.

Dându-și seama că aventurile pe care le tot caută le vor pricinui multe necazuri, Sancho Panza își sfătuiește stăpânul să se întoarcă în satul lor, mai ales că este vremea secerișului. Fiind țaran, Sancho Panza își amintește, din când în când, de responsabilitățile ce-i revin ca gospodar. El îi reproșează lui Don Quijote faptul că îl vâra în multe necazuri și-i amintește că și-a lăsat „ogorul în părăsire” și s-a lepădat de copii și de nevestă pentru a-l sluji în speranța că va veni clipa când va pune mâna pe „blestemata și prăpădita aceea de insulă” (I, p. 242).

Ziua mult visată se apropie. Farsele ducelui și ducesei culminează cu numirea lui Sancho ca guvernator al unei insule (de fapt, al unui teritoriu continental). În discuțiile preliminare preluării înaltei autorități, Sancho își dezvăluie motivele, resorturile ce-l împing spre putere. El afirmă că se va strădui să fie un cârmuitor destoinic. Își dorește funcția numai din setea de a încerca și el „ce gust are să fii cârmuitor” (IV, p. 58).

Don Quijote îl instruiește pe Sancho, elaborând o veritabilă praxiologie politică. Dintre principiile acestui management politic referitoare la deontologia conducătorului amintesc:

1) să se teamă de Dumnezeu; 2) să se cunoască pe sine însuși; 3) să nu fie îngâmfat; 4) să nu-i fie rușine cu obârșia sa țărănească; 5) să fie virtuos; 6) să nu se lase călăuzit de ceea ce-i trăsnește prin cap; 7) să încerce să descopere adevărul ascuns „atât după făgăduințele și darurile bogatului, cât și după vaietele și rugămințile săracului” (IV, p. 63); 8) pe cel pe care-l pedepsește cu fapta să nu-l mai năpăstuiască și cu vorba.

Urmează o serie de sfaturi referitoare la comportament, vestimentație, etichetă.

Abia înscăunat în domnie, Sancho Panza trebuie să rezolve problemele „supușilor” săi. Pentru că totul este o farsă, i se trimit oameni cu diferite pricini pentru a fi judecate. În toate cazurile, se vedește înțelepciunea lui Sancho Panza. El găsea similitudini între situațiile pe care trebuia să le rezolve și istoriile, snoavele, pildele de care-și aducea aminte. Cel care trebuia să-l informeze pe duce despre comportamentul lui Sancho, în calitate de guvernator, „nu știa ce să mai creadă, dacă să-l socotească și să-l ia de găgăuță sau de mintos” (IV, p. 93). I se prezintă lui Sancho un paradox. El nu-l rezolvă din punct de vedere logic, ci din perspectivă morală.

În „programul” său de guvernare, Sancho își propune să curețe insula de haimanale și de oameni fără căpătâi. În același timp, el este hotărât să-i ocrotească pe țărani, să păstreze drepturile hidalgilor, să țină la mare preț credința și să-i cinstească pe oamenii bisericii (IV, p. 131).

Vestea despre înțelepciunea lui Sancho ajunge la urechile lui Don Quijote. Acesta îi trimite lui Sancho o scrisoare cu recomandări suplimentare. Îl sfătuiește să nu facă multe legi. Legile trebuie să fie bune, să fie ascultate și aduse la îndeplinire. Îi sugerează lui Sancho să fie „părinte al virtuților și tată vitreg al păcatelor” (IV, p. 164). Îl îndeamnă să se îngrijească să fie hrană din belșug, fiindcă „nu se află nimic pe lume care să pună la grea încercare sufletul nevoiașilor decât foamea și lipsa” (IV, p. 163).

Încheierea domniei lui Sancho s-a produs după planul ducelui. La plecare, Sancho le-a spus celor ce i-au fost alături, că sărac a intrat la ocărmuire și sărac iese, „cu totul altminteri decât cum pleacă ocărmuitorii altor ostroave” (IV, 186).

Sancho deține o întreagă colecție de proverbe și zicători, la care recurge ori de câte ori este necesar pentru a ieși dintr-o situație dificilă. Uneori, o frază de mari dimensiuni rezultă din alăturarea proverbelor și zicătorilor. Iată un exemplu: „Eu îmi văd de oile mele: nu știu, n-am văzut, nici pe-acolo n-am trecut, nu-mi bag

nasul unde nu-mi fierbe oala și nu-i mai grasă pentru mine găina vecinului. Cu atât mai mult cu cât gol m-a făcut mama și gol oi pleca să dau seama: n-am nici de pierdut, nici de câștigat. Că mulți cred c-au dat de slănină doar fiindcă-i grinda de cuie plină. Și la o adicăteala, cine poate pune câmpului poartă? Cu atât mai mult cu cât gura lumii numai pământul o astupă” (I, p. 329-330).

Multe dintre aceste expresii există și în folclorul nostru. Nu am întâlnit, până acum, expresia: „cine poate pune câmpului poartă?” Mi se pare că este o expresie de o inteligență deosebită. O poartă presupune un gard. Din moment ce nu se poate pune câmpului poartă, nu poate exista nici gard. Cu alte cuvinte, nemărginirea nu poate fi îngrădită. Consider că acel câmp era foarte întins, nu doar de câteva sute de metri pătrați. Altfel, n-ar avea sens expresia.

Uneori, Don Quijote este plictisit de înșiruirea de proverbe și zicători, alteori, le apreciază. „Pare-mi-se, Sancho, că nu-i zicală care să nu se adeverească, fiindcă sunt toate vorbe înțelepte, scoase din însăși viața de toate zilele, maică a tuturor științelor” (I, p. 260). Alt personaj afirmă că toate zicalele sunt ieșite „dintr-o lungă și sănătoasă experiență a înțelepciunii” (II, p. 193).

Deși diferiți ca obârșie socială, educație și cultură, Don Quijote și Sancho Panza se aseamănă în privința tenacității cu care își urmăresc idealul – reînvierea cavaleriei rătăcitoare și, respectiv, obținerea postului de guvernator al unei insule. Există o corespondență între „realitatea” ireală a lui Don Quijote, datorată imaginației sale, și „realitatea” falsă a lui Sancho Panza, apărută din cauza credulității sale.

Este interesant faptul că Miguel de Cervantes afirmă că romanul despre Don Quijote este o traducere a operei arabilui Cide Hamete Benengeli. Cercetătorii operei lui Cervantes arată că Benengeli este corespondentul, în arabă, al lui Cervantes care înseamnă fiul cerbului.

Cervantes arată că a fost nevoit să întrerupă povestirea, deoarece nu mai avea nimic scris de Cide Hamete Benengeli. Întâmplarea fericită îi aduce în față niște caiete în care erau depănate, în arabă, aventurile lui Don Quijote. În secolele care au urmat, mulți scriitori au recurs la procedeul lui Cervantes, mărturisind că au găsit niște manuscrise pe care le-au transmis cititorilor (de exemplu, Umberto Eco, în *Numele Trandafirului*).

În partea a doua a romanului, se reia această problemă. Bacalaureatul Carrasco îi anunță pe Don Quijote și Sancho Panza că povestea lor a fost scrisă și tipărită, iar cartea circulă din mână în mână. La întrebările lui Sancho Panza dacă și

isprăvile sale sunt menționate în carte, bacalaureatul îl încredințează că „nimic nu i-a rămas în călimară aceluî înțelept” (III, p. 45). Surprizei și mirării lui Sancho Panza, Don Quijote le răspunde că acela care a ticluit povestea lor „trebuie să fie un vrăjitor dibaci, fiindcă unor oameni ca aceștia nu le rămâne ascuns nimic din cele ce vor să scrie” (III, p. 40).

Don Quijote este curios să afle dacă a făgăduit povestitorul și o a doua parte. Bacalaureatul răspunde afirmativ, dar adaugă că autorul n-a găsit, încă partea a doua. Don Quijote pune o întrebare uluitoare: „Da’ povestitorul ce are de gând?” Carrasco îi spune că, îndată ce-o găsi povestirea, o va și da la tiparniță. Este în această discuție ceva foarte interesant. Partea întâi a romanului, prezentând aventurile lui Don Quijote, reprezintă trecere de la realitate la povestire. În a doua parte, povestirea precede, generează acțiunea. Ce poate fi mai modern decât această concepție despre raportul realitate – ficțiune și invers?

La un moment dat, Sancho Panza îl numește pe Don Quijote – Cavalerul Tristei Figuri. Don Quijote îi explică, lui Sancho, de ce i-a venit în minte un asemenea nume „de bună seamă, înțeleptului în sarcina căruia cade slovenirea hronicului isprăvilor mele trebuie să i se fi părut cu cale să-mi iau și eu vreun nume, așa cum își luau toți cavalerii vremilor trecute: care se numea Cavalerul Spadei Înflăcărate, care-și zicea al Inorogului, care al Domnițelor, care al Păsării Maiestre, care al Balaurului, care al Morții. Și sub aceste porecle și embleme erau cunoscuți pe tot rotogolul pământului; așa că acel înțelept îți va fi pus pe limbă și-ți va fi șoptit acum să-mi dai numele de Cavaler al Tristei Figuri, cum am de gând să-mi zic de-aici încolo” (I, p. 237). Din nou, actul auctorial este generator de realitate.

Multe din povestirile diferitelor personaje cu care se întâlnește Don Quijote constituie veritabile nuvele care pot fi opere de sine stătătoare. Sunt tot atât de reușite ca și nuvelele exemplare publicate, în volum, în 1613. Este cazul povestirilor: Curiosul nestăpânit, Căpitanul ostatic. Cide Hamete (Cervantes) afirmă că în partea a doua a romanului a renunțat la acest procedeu, deoarece s-a gândit că „mulți cititori, prinși cu totul de isprăvile lui Don Quijote, n-ar mai urmări cu luare-aminte acele povestiri sau le-ar citi pe apucate, fără să ia seama la iscusința și la meșteșugul aflate-ntr-nsele și care ar sări cu mult mai mult în ochi dacă ar ieși la lumină ele singure” (IV, p. 74).

Aceste intervenții ale autorului în text mi se par a fi un model de analiză a propriei opere literare, de prezentare a tehnicii scrierii unui roman. Bineînțeles,

trebuie să ai talent, altfel, oricâte tehnici ai folosi construcția nu se poate contura, nu are viabilitate.

Don Quijote îi mărturisește unui interlocutor că povestea sa a fost tipărită în multe exemplare și în multe limbi. Am meritat, spune el, „să trec tipărit prin cărți, pe la toate sau pe la cele mai multe seminții ale lumii. Treizeci de mii de tomuri au ieșit din tiparnițe, înșirându-mi povestea și, dacă nu va fi împotriva cerului, încă de o mie de ori treizeci de mii mai sunt pe cale a se tipări” (III, p. 172). Făcând un calcul ar rezulta trei milioane treizeci de mii de volume. Mă întreb câte zeci de milioane de exemplare „Don Quijote” s-au tipărit, până astăzi, în lume, și câte se vor mai tipări?

* Toate notele din text sunt din Cervantes, *Don Quijote*, București, EPL, 1969, volumele I, II, III, IV.

1605 – apare prima parte a romanului Don Quijote 1615 – apare a doua parte a romanului 1839 – I. Heliade Rădulescu traduce 14 capitole din Don Quijote, după o versiune franceză
